

Fisket i Vojakkala

Livet kring fisket i Övre och Nedre Vojakkala

Jarno Niskala

Tavlans ägare Reino Pelttari (Foto: Kirsti Pelttari)

Jarno Niskala

Fisket i Vojakkala

Livet kring fisket i Övre och Nedre Vojakkala

Författare: Jarno Niskala
Layout och illustration: Arto Huhta
Tornedalens sommarsik

2018

Tryckta: Erweko Oy

Innehåll

1. Fisket i Vojakkala- Livet kring fisket i Övre och Nedre Vojakkala	9
Historisk by	9
Karsinapata	10
Sumisaaris eller Nedre Vojakkalas karsina.....	11
Kenttäsaari	14
Törmäs karsinapata	16
Minnesbilder från Nedre Vojakkala	17
Nätfiske	18
Dragfiske och ljustring	20
Kapuraalis drag.....	21
Håvning och strandpator	22
Håvning i skift.....	26
Fiskelagen	27
Fiskmat.....	28
Källor.....	31

Kylien apajapaikkoja

Eetu Istos målning, karsinapatan i Sumisaari 1902. Personerna från vänster Juho Isto, Juho Pelttari, J. P. Stenudd, Tuomas Wasserman, Juho Kapraali och Iida Kvist. Tavlans ägare Reino Pelttari. (Foto: Kirsti Pelttari)

1. Fisket i Vojakkala

Livet kring fisket i Övre och Nedre Vojakkala

Historisk by

Vojakkala är delad i Nedre och Övre Vojakkala. Byn är relativt låglänt och älven är på många ställen mycket bred och har flera öar. Älven har många sel varav Ojanlahti och selet söder om Oravaisensaari är två av de största. Det finns även forsar i Vojakkala, nedre loppet av Kukkolaforsen, Isonärä och Vähänärä samt några mindre strömställen.

Trakten är historiskt sett ett av älvdalens kärnområden. Vojakkala har varit en slags port till Tornedalen. Byn har haft en koncentration av gammal bosättning och mäktiga birkarlsläkten. Vojakkala har också brett ut sig lite längre ut från själva älven. Bosättningen spred sig från Övre och Nedre Vojakkala mot Kantojärvi, Arpela och Kourilehto. Det byggdes också hus längs de mindre älvarna, Liakka och Kaakama. På älvens västra sida uppstod bosättning vid erömarksjöar.

Oravaisensaari med omnejd samt strandområdet i Övre Vojakkala har varit centrala platser för den äldsta bosättningen. Av birkarlsläktena bodde Alatalo och Palo i Oravaisensaari. Husbonden till Palo-gården på västra sidan kom också från Alatalo. Birkarlarna gjorde affärer med lappar så tidigt som från 1200-talet och framåt och samlade senare även skatter från området. Birkarlarna hade sedan långt tillbaka en bra kännedom om Lappland efter att ha rört sig där i affärer. Även i Övre Vojakkala bodde betydelsefulla släkten så som Pakkanen, Kuure och Peräntie. (Vuento 1990.)

Laxfiske var den viktiga inkomst- och näringskällan i Vojakkala, och hade en viktig roll fram till 1900-talet. På 1500-talet hade Vojakkala flest notlag av alla byar vid Torne älv. I början av 1600-talet blev det svårare att dra not efter att översvämningen förstört en del av älvbotten. På den tiden började man bygga laxpator, och en hel del sådana byggdes också i Vojakkala. Rika gårdar kunde äga mark och fisken även i andra byar. Till exempel ägdes Karungis fiske av hemmansägare från Vojakkala. Vid en djupare bedömning av gårdarnas livskraftighet på 1600-talet konstaterade man att Övre Vojakkala hade ett bra laxfiske och en del notfiske. Likaså hade Nedre Vojakkala bra laxfiske och havsfiske. Till exempel hade Palo-gården ett omfattande havsfiske. (Vuento 1990.)¹

Gårdarna i Nedre och Övre Vojakkala hade de största andelarna i Torneälvens laxfiske (åren 1791-1891). Laxfisket ägdes av gårdar, och var en viktig faktor till exempel vid husköp. Man kunde också arrendera ut sitt fiske. Alatalo i Oravaisensaari bytte ägare till och med tre gånger under 1828-30 när köparna inte kunde få överta den fiskerättighet som arrenderats ut till utomstående (Knihtilä 1981.)

¹ Sten Nyström berättar att Maihannu-gården och flera andra gårdar i Vojakkala haft mark i Vittaniemi (Risudden). Vissa hus så som Maihannu och Karsikko har också ägor på havsön Öystinkari. Även hemmansägare från Nedre Vojakkala har haft slätteror vid kusten, till exempel Lomakka, berättar Lars Lomakka. Han har ingen vetskap om man även fiskat där. I Mustasaari i Karungi finns också marker som tillhör gårdar i Nedre Vojakkala.

Karsinapata

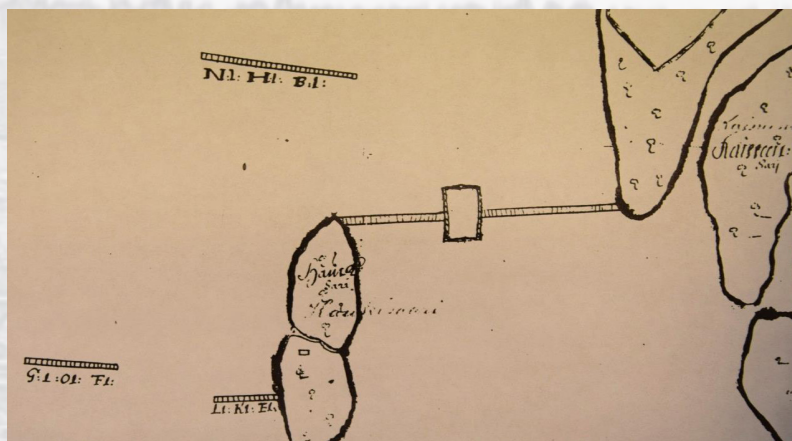
Patan i Övre Vojakkala var bland de första vid Torne älv, och enligt källor har den använts aktivt för första gången 1603-1604. Sedan blev patafisket snabbt vanligt även i övriga älvdalen. (Lewenhaupt 1892; Rantatupa 1988.) När patakontrollen utträttades 1649 hade det kommit till tiotals nya pator i Vojakkala. En stor del av patorna var mindre strandpator för fiske efter sik och småfiskar men det fanns även större. Till exempel ägde Pakkanen, Oravainen och Mustaparta andelar i flera pator. (Rantatupa 1988.)

Den största karsinapatan i Torne älv stod i Nedre Vojakkala nedanför Oravaisensaari och Sumisaari. Förutom Sumisaari var också Selvälä och Mukkakorva patorna gemensamma för byarna. Övriga pator hade delats mellan västra och östra byar. Till det västra byalaget ingick husen från älvens västra sida samt Alatalo, Oravainen, Mört, Liisa, Mustaparta, Teppo och Kokkare. Kokkare tillhörde även den östra gruppen. Till den östliga gruppen ingick alla andra gårdar på älvens östra sida. Det fanns alltså gemensamma pator som skattades efter mantal samt privata strandpator som sköttes utan skatt. I mitten av 1700-talet började man sköta gemensamt även många av strandpatorna. (Vuento 1990.)

Att dela byn i olika delar hade i många byar ansetts som bästa sätt att ta hand om fisket. Det fanns säkert praktiska skäl till detta. Genom att anvisa vissa fiskeplatser till ett byalag var det lättare att organisera fisket enligt ägandena. Senare i slutet av 1700-talet bildades kolklag som användes för att organisera fisket utifrån statens perspektiv.

Det var meningen att Torneälvsfisket skulle koncentreras i karsinapator. Karsinapator var effektiva som fångstredskap. Sammanlagt åtta karsinapator bestämdes vara prioriterade som fiskeplatser. Både Nedre och Övre Vojakkala skulle ha sina egna karsinapator. Patorna Sumisaari och Puumi stod i Nedre Vojakkala medan Törmä fanns i Övre Vojakkala. När flottning med fasta flottor påbörjades på 1860-talet var man tvungen att flytta Törmä-patan ungefär en kilometer norrut bort från stranden av Revonsaari till det gamla stället där den stått även tidigare. (Vuento 1990; Rantatupa 1988.)²

Karsinapatans fångstarmar styrde fisken in i karsinan (fällan). Armarna kunde riktas åt två håll så som i Sumisaari patan. Det var en tvåskaftig pata med två portar som laxarna simmade igenom och in i karsinan där de sedan fångades med kolk-nät. Det fanns också en del skillnader i fångstmetoder mellan olika pator, så också mellan Sumisaari och Kiviranta. (Anttila 1965.) Det fanns två kolkar, en nedre som kallades för heitto och en övre som kallades för sauvas. Det ena nätet fördes medströms mot det nät som fanns nedanför och näten lyftes upp tillsammans och mot varandra in i båten. (Rantatupa 1988.)

Karsinapatan mellan Sumisaari och Haukisaari enligt en karta från 1681. (Kopian från denna karta gav Riitta Isto)

På Kenttäsaari i Vojakkala i Nedertorneå socken 1915. Från vänster Antti Puoskari, patamästare Juho Kapraali (med vikt i hanken), som skrivare Hjalmar Lankinen, Helmeri Puoskari, Erkki Alatalo och Ida Kapraali, senare Ollila. (Foto: Helmeri Puoskaris arkiv)

² Laxfångststatistik från 1800-talet, förutom de så kallade löne- och fiskeplatsfiskarna: Kiviranta patan 350 lispund, Dansk pata 325 lispund, Sumisaari patan 385 lispund, Bohms pata 324 lispund, Törmäs pata 168 lispund, Karungi patan 124 lispund, Varttosaari 124 lispund och Marjosaari 124 lispund. (Från tidningen Oulun Wiikko-Sanomia 1868.)

Patorna Sumisaari och Buumi enligt Oskar Tigers (1898a) karta. Buumi patans patamärke finns i Selvälä-gårdens marker och Sumisaaris märksten på ön Sumisaari.

Sumisaaris eller Nedre Vojakkalas karsina

Patans andelar arrenderades från staten som sjundedelar, så att andelarna totalt var sju tunnor. Fångstmännen var indelade i två grupper varav alla ägde en tunna. Båda grupperna fiskade vartannat dygn. Indelningen av arbetsansvaret och fångster enligt sjundedelar gällde fram till 1901 då staterna började sälja patorna i 1/20 andelar. Indelningen av andelar i Sumisaari anses härstamma åtminstone från 1765 då fisket enligt bestämmelserna skulle utföras som samfällt fiske utifrån kolklag och där taxan för varje kolklag blev 7 tunnor och 3 1/4 lispund. (Anttila 1965.)

Patans byggande utgick från andelar. Sammanlagt 14 "halvor" tog hand om byggandet av en viss del. Varje byggplats baserade sig på konkurrens. Platserna intogs från och patamästarens märke. Patans byggande tog 5-7 dagar. Patamästaren kontrollerade det utförda arbetet och fattades det någon bit av någons andel auktionerades "hålen" till bekostnad av den som inte fullgjort sitt byggansvar. Delägarna såg till att det fanns tillräckligt med trävirke och ett visst antal nät. På 1920-talet började fiskelaget anskaffa trävirket gemensamt. (Anttila 1965.) Jalmari Puoskari har berättat om karsinafisket i sitt festtal vid Nedertorneå (Alatornio) sockendagar. En förkortning av föredraget finns i Vojakkala byaföreningens och skolans tidning (1998).

Eetu Istos målning av karsinapatan. Målningen finns på Uleåborgs finska klubb. Foto av målningen: Niilo Kapraali.

Juho Lampinen, en punktlig och sträng herre, var patamästare under flera år. De som ropat in rättigheten till patafiske, valde en patamästare. I ledning av patamästaren delades delägarna i två grupper varav båda fick fiska i ett dygn. (Anttila 1965.) Staten hade börjat auktionera ut patorna helt och hållet 1901. Detta ansågs ge mera inkomster än de gamla arrendeavtalen. (Vuento 1990.)

Roope Lampinen (f. 1926) minns Sumisaari patan från sin ungdom. Roope är sonson till patamästaren Juho Lampinen. Som ung pojke brukade han följa med till patan: "Man byggde patan varje vår och rev den på hösten." På hösten efter att älven fryst till hämtades patavirket med hästar och stälptes upp, kilen och ryggar osv. Att bygga patan var till hälften svenskarnas, till hälften finnarnas syssla. Roope minns att Lahti och Öqvist var med från svenska sidan. Från finska sidan var det Pelttaris söner, samt folk från Kapraali, Oravainen och Lampinen.

Roope Lampinen:

"Det skulle vara en man från varje gård och hade man inte var man tvungen att leja in en från grannen."

"Var och en skulle vara med enligt en turlista och vid klockan sju var det alltid vaktbyte. "

"På Ämmis, farmors, född 1865, tid har det kunnat komma upp till 800 laxar per dag."

"På sin tid har man sålt till Stockholm Det var en agent från Vojakkala, en man som var i Stockholm speciellt för att sälja lax. Det har kommit en hel del lax på den tiden. Anttooni Heikkilä har varit en försäljningsagent där. Han var från Hehkonen-gården. Han dog nog ett år efter kriget."

Mirja Pelttari minns Anttooni, Anton, mycket väl: "Han hade någon gång varit i Stockholm och kunde latin."

Under Roopes far- och morföräldrars tid kom det fisk utan avbrott när det var som bäst. När man hade kastat och tagit fisken in i källaren, började man med ett nytt kast och återigen kom det fisk. På den tiden fanns det mycket fisk i husen i Vojakkala. Roope Lampinen minns att pigorna i regel hade ett års kontrakt när de kom för att arbeta i ett hus. I kontraktet för en piga i Vojakkala stod att det måste finnas även annan fisk än bara lax till maten. Fångsterna har minskat betydligt redan på 1930-talet före krigstiden. När det inte längre kom så mycket fisk fanns det inte heller någon regelbunden bevakning vid patorna. Man kunde fara dit ett par gånger för att se om det kom någon fisk.

Reino Pelttari (f.1921) var också med vid patan när han var ung: "Var och en skickade dit någon ung pojke." Reinos far, Tuomas Pelttari, var förman och höll i patabokföringen. "Jag minns de där böckerna fortfarande, det var långa böcker." Tuomas var den sista förmannen för patan. Från Pelttaris hus var det förutom Reinos farfar Juho, Reinos far Tuomas och farbror Eetu som arbetade med patan. Reino minns också att Lomakka från svenska sidan fanns med i Sumisaari.

Reino Pelttari: "Det var en viss dag då arbetet sattes i gång på våren."

Lars Lomakka: "Min farfar var ju i Sumisaari, kanske 1925, eller därikring. Han bokförde hur mycket lax man fick. Karl Lomakka."

Roope Lampinen:

”En midsommarfisk tog vi därifrån varje vår. Det var ju ett bolag så då fick man enligt sin andel, om det fanns inkomster så delade man dem och man fick ta det i fisk.”

”Det tog ju slut 1936-1937. Fisken minskade, och sista sommaren fick vi bara sju laxar.”

”Det fanns ännu en del patavirke på stranden men när kriget kom så eldade man upp dem också.

Roope Lampinen har som ung pojke varit med vid karsinapatan i Nedre Vojakkala (Foto: Jarno Niskala)

Erkki och Niilo Kapraali berättar att fåran vid Sumisaari har vuxit igen rätt mycket: ”Graven vid Sumisaari har fyllts helt och hållet. ”Byn har haft gemensam mark vid Kapraalis strand där man förvarat patavirket och därifrån har man begett sig till patan. Där fanns också en fiskkällare.

Niilo Kapraali: ”Med patan arbetade folk från Pelttari, Lankinen, Oravainen, Kapraali och Puoskari.”

Mirja Pelttari (f. 1928) från Vojakkala berättar om en båtplats på Pelttaris strand som kallades för Siitysranta. Där förvarades långa patabåtar förr i tiden.

”Det har varit Siitysranta, byns gemensamma mark. Därifrån har de gett sig iväg med båtar. Jag minns när Arvos syster Lahja berättade att hon hade varit med till patan.”

Byarna bildade ett gemensamt fiskelag 1928, Mattila-Vojakkala fiskeförening på svenska sidan och Torneås laxfiskelag på finska sidan (Tornion lohenpyyntikunta). Då började ett långvarigt svenskt-finskt samarbete vid patafisket i Sumisaari och Kiviranta. När patafisket tog slut i Sumisaari, flyttades Vojakkalas patafiske till Kiviranta. Karsinapatan i Kiviranta var gemensam för Kiviranta, Mattila och Vojakkala. (Hederyd 1992; Granlund 1969.)

Mirja Pelttari: ”Det var folk från Vojakkala som var på Kiviranta patan. Jag minns när de tillverkade patagrejer, Tauno Puoskari och Arvo. Det var en hel del från Vojakkala tillsammans med kivirantabor, och även från Sverige. Det var liksom samspel.”

Heikki Perttula: ”Jag var också med pappa och tillverkade slanor till patan. Vi hämtade träden från skogen, det var som en tät stege, vi borrade hål och tappar däremellan.”

Mirja Pelttari berättar om livet i Nedre Vojakkala förr i tiden (Foto: Jarno Niskala)

Nu började man få fisk från Kiviranta. Även sik hämtades från Kiviranta patan. Lars Lomakka berättar att det var en bekant från Mattila som arbetade vid patan och man kunde ringa till honom och be honom ta med sig sik när han kom hem.

Vid Sumisaari på svenska sidan fanns också Puumis karsinapata. På stranden på byns mark fanns Puuminkenttä. ”Där förvarades patavirket och båtarna förr i tiden”, berättar Lars Lomakka. Lars far har berättat att isproppen en gång tagit med sig patavirket och fört det till grannen, troligen 1921.

Lars Lomakka: ”Hemma hos oss hade vi en iskällare, där vi förvarade mat och fisk. Den stod där på stranden. Det kanske var för att det låg högre upp än Puumis strand.”

Jukka Junes (1918), i tidningen Nykyaika.

Förr, i ”gamla goda tider, då laxfångsten ännu var flera hundra fiskar per dag, fiskade man dagar och nätter igenom, och ingen höll reda på åtta timmars arbetsdagar, det var skiftbyte endast en gång per dag klockan 7 på kvällen, då en säck som vajade i vinden hängdes upp på byns högsta brunnsvängel för att meddela tiden eftersom ingen vid sådant arbete hade någon klocka, det var inte som nu, att varenda liten pojkspoling håller på och vrider på sin klocka med sådan iver att arbetet blir en bisak.

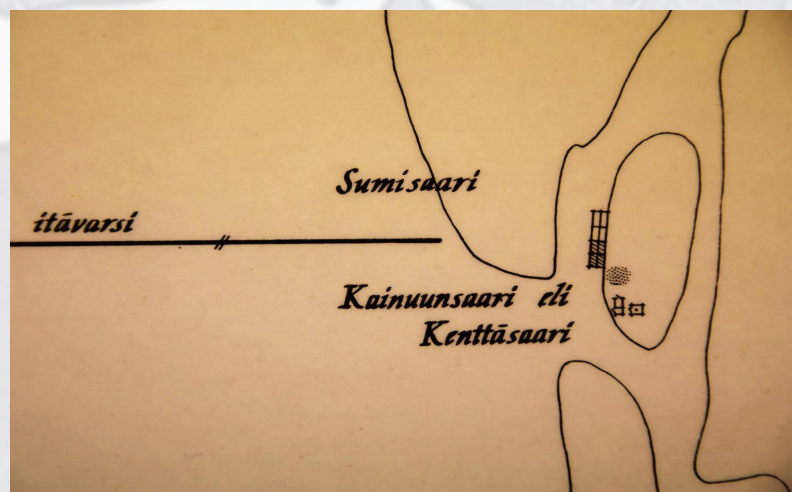
Ett oförståndigt fiske och girighet har lett till att laxfångsten minskat i den grad att staten varit tvungen att övervaka att man inte tar alltför små fiskar. Trots det har fångsten år för år minskat, och nuförtiden fiskar man endast på dagen.

Kenttäsaari

Karsinafiskarnas samlingsplats fanns i Kenttäsaari. Dit tog man fångsten från patan för att förvaras fram till delningen. Nödvändiga byggnader för fiskarna fanns på ön.

Roope Lampinen: ”På slänten (på ön) fanns en iskällare för fiskar. Det stod en lång byggnad på stranden till Oravainens affär, där fanns det också en iskällare.”

Fiskeboden hade två delar. I matboden förvarades de fiskar som skulle ätas under fångsten och i den andra de orensade, odelade fiskarna. Varje fiskare skulle vara med och flytta fångsten till boden. Fisken delades vid sju. Först delades fiskarna i tio lika stora högar varav en lottades ut först som prästens tionde. Sedan delades laxarna i sju högar. Ågarna till dessa sju ”halvor” kom med var sin lott till exempel en kvist eller något motsvarande. ”En som gått i skogen” dvs. en som stått med ryg-

Nätbockar, delningsplats, fiskebod och kåta på Kenttäsaari. Patans östra ledarm syns på bilden (Bild: en deltalj ur Liisa Salminen-Anttilas ritning efter Jalmari Puoskaris skiss)

gen mot delägarna delade lotterna slumpmässigt mellan högarna. Lotten visade vems hög det var. Högarna delades sedan i ännu mindre delar. Efter 1901 ändrades delningssättet till att fiskarna efter prästens tionde återigen delades i tio högar. Man använde ingen våg vid delningen men när handlare som skulle medla fisk till Stockholm, Helsingfors eller S:t. Petersburg var på plats tog man fram en balansvåg. (Anttila 1965.)

På ön fanns en fiskekåta där man dagligen kokade lax. Fiskarna kokade för sig själva men även andra bybor fick komma och äta laxsoppa. Det gjorde man inte längre under Roope Lampinens tid. Han berättar att fisken redan då höll på att minska. ”Det är någon smed från Isto-gården, den där byggnaden kommer ursprungligen från Isto.” (Roope Lampinen) Sumisaaris karsinakåta är likadan som forskåtan i Kukkola. En eldstad i mitten och britsar längs väggarna. Även Reino Pelttari berättar, att kokningstraditionen under hans tid inte längre var något som upprepades dagligen.

Reino Pelttari: ”Det var de första fiskarna som kokades och med dem matade man hela byn. Alla som ville fick komma och äta.”

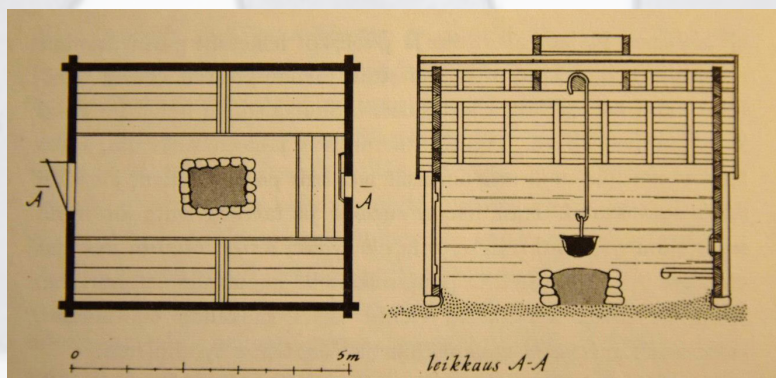
Två män som var ute och fiskade förberedde maten som skulle ätas vid tio tiden. För tio män fick man ta och koka 2 lispund dvs. 17 kilo fisk. I vanliga fall togs tre tio kilos laxar. Fisksoppa lagades i en stor järngryta som hängde över elden. Fiskarna äts från två träkar. Från den ena äts soppan varm och från den andra kall vid andra mattillfället. Kallkaret förvarades i matboden som stod i södra ändan av fiskeboden. Klockan tre var det mat igen. Klockan sju på kvällen byttes skiftet. Även då rodde en del bybor ut på ön och igen var det matdags. Efter Lars-dagen minskade fångsten och fiskarna åkte hem för att sova. Då kunde man ta med sig fisk för att koka hemma. (Anttila 1965; Vuento 1990.)

På kartan från 1790 (Merckell) syns laxkällaren och kåtan på södraudden av Sumisaari. Det var möjligen erosion av stränder som gjorde att fiskeläget flyttades till intilliggande Kainuunsaari.

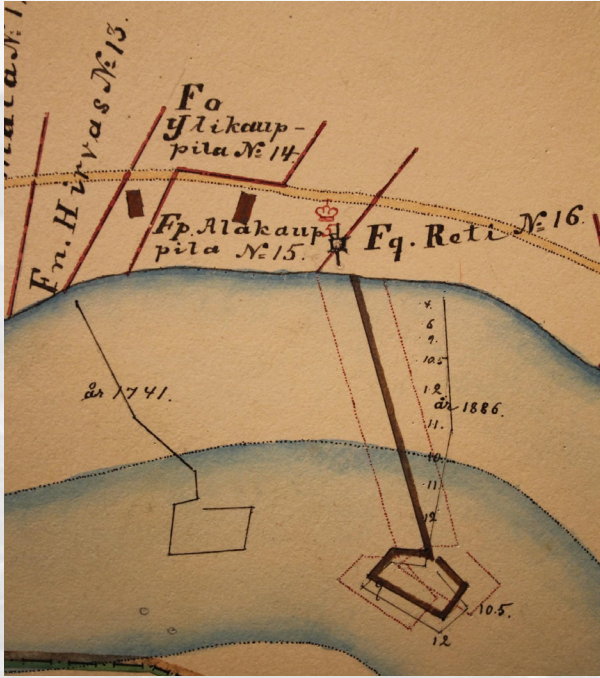
På Kenttäsaari i Vojakkala by i Nedertorneå socken 1915: fr. vänster bakifrån skrivare Hjalmar Lankinen, kokerska Ida Kapraali, senare Ollila, till höger patamästare Juho Kapraali. Framme till vänster Alfred Kristo, senare Keiho, Antti Puoskari (tänder eld) och Helmeri Puoskari. (Foto: Helmeri Puoskaris arkiv)

Planritning och längdsnitt av Sumisaari kåtan på Kenttäsaari (Anttila 1965)

Karsinakåtan (Foto: Jarno Niskala)

Törmäs pataplatser enligt kartan av Oskar Tiger (1898b): patan från 1741 ligger lite högre upp, på gränsen mellan Ylikauppila och Hirvas; år 1886 stod patan däremot lite längre nedåt.

Övre Vojakkalas "urgamla" karsina i Hackzells (1741) karta: numren 46 och 45 markerar två sikkpator och numren 43 och 47 är pator som också byggts redan under 1600-talet.

Törmäs karsinapata

Enligt Rantatupa (1988) hade patan till och med två patamästare, Kaarlo Peräntie och Niilo Kapraali.

Teemu Frantti bor i Ylikauppila-gården: "Inte heller min pappa kunde komma ihåg när patan, Törmä-patan, stod där. Min far var född 1893."

Om Törmä-patan berättar namnet Patotörmä. Det har varit ett märke i stenen.³ "När man har slutat fiska här så har Övre Vojakkala förstås fått delar i Kiviranta patan. Jag vill minnas att även vi hade två andelar i den." (Teemu Frantti.)

Kalle Lindholm har berättat (år 1969) att man kokade laxsoppa vid Törmä patan precis som på Kenttäsaari: "När man fick patan i ordning och började få fiskar, ungefär kring midsommar, så var soppan färdig att ätas ungefär klockan sex på morgonen." På midsommarmorgonen liksom andra morgnar fanns det massor med folk som höll på att äta laxsoppa. (Vuento 1990.)

³ Patorna märktes i stenen som låg på stranden. Kronomärket har satts upp 1741 vid gränsen mellan Alakauppilan och Pieti. (Vuento 1990.)

Kuulutus.

Lohenpyynti

Huutokauppa

pidetään Tornion kaupungin raatihuoneella, lauantaina tämän toukokuun 18 päivänä kello 11 e. pp.
Torniossa, Toukokuun 7 päivä 1901.

Rahatoimikamarin puolesta:

HJ. SUNDQUIST.

M. Hartman.

Kuulutus.

Affianomaisten tietoon ilmoitetaan täten, että tämän vuoden jaoitus lohikalastuksesta Tornionjoessa tulee pidettäväksi seuraavina aikoina ja paikoissa nimittäin:

Kivirannan jato:
Suneksen talossa maanantaina 20 päivä t. t. klo 10 e. pp.

Tanstin jato:
Tanon talossa Mattilassa tiistaina 21 päivä t. t. klo 10 e. pp.

Sumisaaren jato:
Pelttarin talossa Vojakkalassa keskiviikkona 22 p. t. t. klo 10 e. pp.

Törmän jato:
Peräntien talossa Ylivoijakkalassa torstaina 23 p. t. t. klo 10 e. pp.

Puumin jato:
Lomakan talossa Vojakkalassa perjantaina 24 p. t. t. klo 10 e. pp.

Karungin jato:
Hyvylän talossa Karungissa lauantaina 25 p. t. t. klo 10 e. pp.

Ala-Tornio, Toukokuun 10 päivä 1901.

Patowenti.

Tornio –tidning 15.05.1901, nr 37

Törmäs och Puumis pator avvecklades genom en gemensam överenskommelse mellan Finland och Sverige 1927. I samma avtal bestäms att fisket i de kvarvarande patorna Sumisaari och Kiviranta erbjuds till hemmansägarna i Kiviranta, Mattila samt finska och svenska Övre och Nedre Vojakkala. (Perä-Pohja 1927.)

Jukka Ollila

Minnesbilder från Nedre Vojakkala

Det finns jordbrukare-fiskare i min släkt både på min fars och min mors sida. Jag själv har fiskat endast som ung pojke så jag har inga egna erfarenheter om fiske.

Hemma hos min farfars far Johan Henrik Ollila (1823-1889) i Simonniemi fanns en jakt så fiske var en daglig syssla vid sidan av jordbruket. Hans son, min farfar Jaakko Ollila (1854-1905) fortsatte med fiske och jordbruk precis som hans far före honom. Han gifte sig med min farmor Greta Karoliina Ylioravainen (1864-1907) 1889. De två blev jordbrukare på gården Mjuk dvs. Miukki i Yliraumo med registregingsnummer 13 som de ärvt. Min farfar Jaakko hade tydligen som ung förfrusit sig till den grad att han inte kunde klä på sig jackan utan hjälp. Min far Heikki Laurinpoika Ollila (1903-1980) i sin tur hade rättigheter i karsinapatan i Kiviranta genom sin hemgård i Yliraumo.

Min morfar nämndeman Juho Kapraali (1864-1931) från Nedre Vojakkala reg. no 23, var en flitig fiskare och patamästare för Sumisaari patan. Tydligen var han mindre intresserad av jordbruk. Enligt min moster hade hans båt som bäst varit full med lax, 464 laxar. Förmodligen har min morfars far Niilo Kapraali (1839-1875), som dog efter att ha hamnat under en tvållast i Fräkis kurva i Kiviranta och särskilt hans far dvs. min morfars farfar kyrkovärd Niilo Kapraali (1798-1864), varit mycket aktiva fiskare vid sidan av jordbruket.

Min mors födelsehem i Nedre Vojakkala såldes 1899 till min farmors kusin köpmannen Vilho Oravainen (1873-1949), som under tiotals år drev handel i huset. Min morfar Juho Kapraali byggde sitt nya hem norr om Oravainen och detta hus revs av min morbror Ville Kapraali (1891-1955) under mellantidsfreden 1941 och det nya huset byggdes på samma plats. Min morbrors söner Olavi Kapraali (1920-1988), Veikko Kapraali (1921-1982) och Allan Kapraali (1922-2006) var flitiga fiskare vid sidan av sina ordinarie arbeten. Veikko var känd i hela landskapet, inte bara som en god fiskare men även som tillverkare av fiskeutrustning.

Jukka Ollila vid 90-års ålder, 2016. Fotograf Kari Mikkola, Torneå.

Nätfiske

Nätfisket i Vojakkala har en lång historia och är förmodligen ett ännu äldre sätt att fiska än patafisket. Enligt nutida minnesuppgifter var det ett så kallat kastnät av bomullsgarn som användes i Övre Vojakkala. Lämpliga platser för kastnät var; nedanför forsen och närmare Vähänärä, nedanför Pahapuurtava och i mellersta delen av forsörat. Fiske med kastnät var förbjudet under hösten men ”så fort det blev mörkt for karlarna ut.” (Teemu Frantti)

Teemu Frantti: ”Man kastades i ett strömställe och lät det flyta med strömmen. Det behövdes två män i en båt. I ena ändan fanns en t-formig tråkloss som drog nätet i vattnet och den andra ändan var i båten. I nedre telen fanns ett runt stycke av rotting med näver och så en sten i mitten. Den användes för att den skulle dra nätet mot botten. I övre telen fanns träflöten. De var brända på ytan för att inte ruttna.”

Saaruavarp (drivnätsvarp) i Vähänärä har markerats i en gammal varpkarta (markeringar i Tigers & Grapes karta från 1885). Saaru är det gamla namnet för en not med en t-formad av brädor tillverkad flöte som drar nätet med strömmen. Enligt den muntliga traditionen i Vojakkala liknade redskapet ett kastnät.

På gården av Pakkala 1958-59. Olavi och Eeva-Liisa Kapraali (Foto: Eeva-Liisa Lassila)

Teemu Frantti: ”Tuomas Pelttari var övervakare på älven. När det blev mörkt klädde han sig i en vit jacka. Inte får ni fiska på det där sättet, hade han sagt där han stått på backen iklädd sin vita jacka. De accepterade detta precis som bybor i övrigt.”

Heikki Koskenranta: ”Den flöt lite före den där ändan med tråkloss och båten en bit efter.”

Seppo Pelttari: ”Vid Kourila-gården har det funnits ett slags notfiske. Ett motsvarande fångsttälle fanns i Ojanlahti.”

Det har funnits notplatser även i Nedre Vojakkala, minns Roope Lampinen: ”Där har man dragit not, i Inasaari vid Kuivali akka. Noten har kallats för ina och den har varit en strandnot som man dragit. Jalmari Puoskari berättade om detta på sin tid.”

Teemu Frantti (Foto: Jarno Niskala)

Heikki Perttula: ”I Sumisaari varp, där har man kastat nät någon gång.” ¹

¹ Enligt Hackzell (1741) Under Vojakkala Stornäran äro 7 kolckar--

Niilo Kapraali: "Dykare har undersökt platsen på 1960-talet och konstaterat att det är mycket trärester i botten."

Heikki Perttula: "Pauli Alakokkare har regelbundet fiskat med bakvattensnät."

Teemu Frantti minns att man tillverkade bakvattensnät efter kriget. Laxen söker sig till områden med sandbotten och bakvatten för att leka. Bakvattensnät användes för att fiska höstlax. Det fanns tio konstgjorda bakvattenområden i Vähänärä:

"När det inte fanns tillräckligt med stenar gjorde man det själv. Man gjorde en triangel och sänkte ett staketformat hinder framför så att det bildades bakvatten och sedan satte man dit ett nät. Triangeln skulle hållas på plats med stentyngder. Man fiskade lax."

"Man skulle knyta näten själv, det fanns knocks att köpa i Sverige. Man fick aldrig någon sik där."

"Och vi fick mycket lax. Mest på 1948 eller 47."

Efter kriget var det gränsöversyn i Ojanlahti och då flyttades gränsen en bit. Då började man fiska med nät där. Nätet sattes i ett strömt ställe.

Teemu Frantti: "Det skulle vara ett tunt nät. Om det var 0,20 och 0,17 nät bredvid varandra, så var det sik i 0,17 nätet men inga alls i 0,20 nätet. Siken är väldigt noga."

I Tigers och Grapes karta (1885-1886a) finns Ojanlahti kolkvarp samt kolkvarpplatsen i Vähänärä. Detta är ett bevis på att man vid något skede började använda och prova att fiska med kolk även i dessa vatten.

Teemu Frantti: "Det har varit kolkfiskerätigheter. Efter att man slutat med patafiske, tror jag."

Vi har alltid haft tillgång till fisk här i Vojakkala, säger Anja Kapraali (f.1924). Man stekte nättingar och på våren fiskade man lake. "Tillsammans med min man fiskade vi även kräftor i Liakka älven. Vi sålde dem till Kemi." Vi använde tinor för att fiska efter kräftor. "Vi fiskade mört med nät och sedan satte vi en bit som agn." Heikki Perttula berättar att man fiskat efter kräftor med tinor vid deras strand. "men jag tycker att det finns så lite att äta i dem så det lönar sig inte ens att börja."

Valter Hovslagare: "Om det blåser från öst, så känner man lukten av ett stort stim. Men det är bara när det närmar sig. På ungefär två dygn hinner stimmet vidare till Kukkolä. Jag kände det även i Kiruna, fisklukten, i de där pimpelhålen."

Fångst från Ojanlahti 1992; Asko Härkönen, Kauko Pelimanni och Taneli Pantsar (Foto: Sirkka Pelimanni)

Valter Hovslagare från Sölkäsaari är en flitig fiskare (Foto: Jarno Niskala)

Dragfiske och ljustring

Dragfiske var populärt. Teemu Frantti, Heikki Perttula och Eeva-Liisa Lassila berättar att det kom mycket dragfiskare till Vojakkala från andra orter. Fiskarna övernattade hos bybor som ordnade sovplats åt dem. Till exempel hos Teppola i Teppolansaari bodde en del av dessa fisketurister.

Teemu Frantti: "Efter kriget kom det många fiskare från Uleåborg. Många av dem bodde i Hirvas eller i Rauvala."

Teemu Frantti: "Till exempel Pesonen, en köpman från Uleåborg. Och så Hannola som varje sommar kom till Rauvala. Han kom upp på stranden och sa till Pesonen, att det var ju en fisk som hoppade i din båt. Han var lite överraskad, Pesonen. Nå, nog såg jag det, menade Hannola. Då erkände Pesonen att fisken hade hoppat i båten men han hade inte berättat det för någon eftersom ingen ändå hade trott på honom. Det är en sann historia."

Heikki Perttula: "Detta är ju en plats där man fiskat efter laxöring. Det var en traditionell fiskeplats på den tiden då det ännu fanns laxöring."

Heikki Perttula: "Och där fick man alltid harr, platsen kallas för Sokkola."

Niilo Kapraali: "Vårgädda fiskades med nät och drag."

Heikki Koskenranta berättar om ljustring: "Pappa hade tålmod. Han sa att man ska vänta tills fiskarna har kommit till massagestället, det var mycket sandigt där, inga stenar. Om man orkade vänta tillräckligt länge utan att sticka så kunde man få två stycken samtidigt eftersom fiskarna brukar föra ihop stjärten en stund."

Seppo Pelttari (f.1941) höll på med flugfiske efter harr i Övre Vojakkala från och med 1950-talet:

"På lördagar fanns det ingen flottning. Då var det ett ypperligt tillfälle att fiska harr, på dagen och kvällen och början av natten. I början brukade jag staka fram till Kukkolaforsens nedre lopp till Hjorts hus. När klockan var ungefär nio brukade jag börja ro. Och då nappade det. Man skulle kunna läsa strömmarna. Jag minns ännu att det var vid Kourilehto på svenska sidan som jag fick de största harrarna."

Seppo Pelttari (Foto: Jarno Niskala)

"Största delen av flugorna var försedda med två krok. När kopplingstråd med plasthölje kom på marknaden fanns det en del med fina färger och ibland lyckades man få till en rätt färgkod. Det var slitstarka flugor. Det var den sista innovationen i mitt eget fiskeraliv."

”Här längre nedströms där strömmen ännu inte är så kraftig lärde jag mig att staka. Så småningom förkovrade jag mig till att staka båten fram till forsen på en timme.”

Kapraalis drag

Erkki Kapraali berättar om sin far Veikko Kapraali som var en entusiastisk fiskare och bra på att få napp. Veikko började tillverka fiskeredskap tillsammans med Erkki Vitri på 1940-talet i Kiviranta. Senare flyttade han produktionen till Vojakkala. Dessa män var pionjärer inom kommersiell tillverkning av fiskeredskap. Ett före detta häststall i Vojakkala inreddes till produktionslokal. Till att börja med var det närområdet, speciellt på svenska sidan, som dragen såldes till. På 1950-talet ökade tillverkningen och det utvecklades till en småskalig industriell verksamhet. Nästan alla i familjen Kapraali inklusive döttrarna deltog i tillverkningen. Dragen var huvudprodukten men även flugor, pimplar och blink tillverkades som handarbete i Vojakkala. Kapraalis fiskeredskap blev väldigt populära och försäljningen ökade.

Erkki Kapraali:

”Först skulle man klippa den med plåtsax och sätta i den där gropen för att bankas med en stor hammare. Sedan köpte pappa en stans.”

”Nedre delen skulle härddas först och sedan övre delen.”

”På min tid, försilvrades alla. Det uppstod rök, och inga skydd hade vi.”

”Han började med att göra enkla flugor. De fanns ju inte ens till salu någonstans i norr innan min pappa började.”

Emellanåt var efterfrågan till och med för stor. När Veikko tillverkade pimplar hade han kunnat sälja tusentals exemplar till Amerika. Sådana mängder kunde han dock inte tillverka. Även dessa gjordes ju helt och hållet som handarbete.

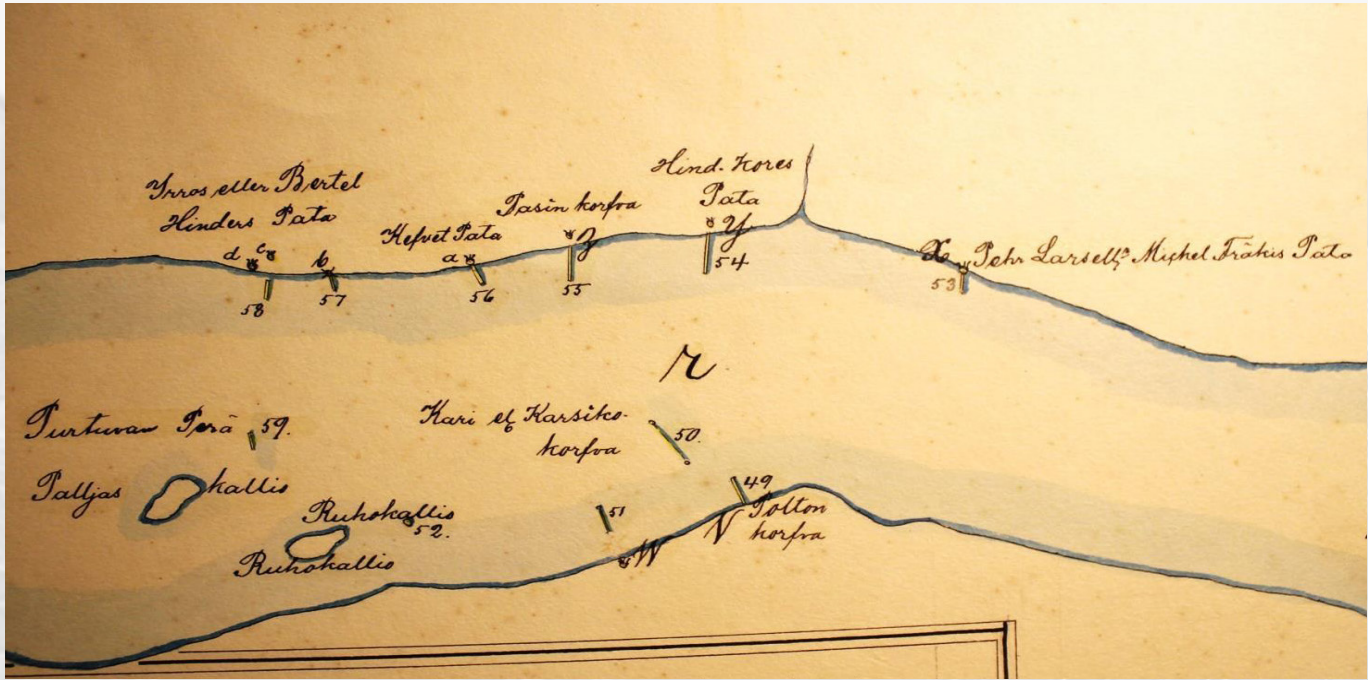
Erkki Kapraali: ”Sedan exporterade han till Sverige, där det också fanns någon internationell grossist. Min pappa gjorde först 5000 ex och direkt kom det en beställning på 10 000 till, men då sa Veikko, att nu fick det vara slut.”

Fiskedrag tillverkade av Veikko (Foto: Jarno Niskala)

Nyare produktion från Kapraali, tillverkade av Markku och Onni Kapraali (Foto: Jarno Niskala)

Kukkolaforsens pataplats i Övre Vojakkala enligt Hackzells (1741) karta

Hävning och strandpator

Teemu Frantti: "Farfar Pekka fiskade nättingar i Vähänärä. Kyöstjä försökte fiska före kriget. Min bror försökte håva. Han provade på flera ställen, på dagen och även på natten på ett ganska strömt ställe. Men inte fick man någon sik där."

Lars Lomakka fiskade lake tillsammans med Jukka Isto: "Det fanns en bra plats vid norra ändan av Sölkäsaari, mycket lite vatten och en sådan där klippa som kändes som en rak vägg, där var det lätt att börja dra en pata."

Gränsen mellan Övre och Nedre Vojakkala på svenska sidan går i Ylinärä-forsen. Patorna heter Alanen korva (31), Korkeatörmä (32), Ylinen KorkeaTörmä (33), Kukko strandpata (34), Korkeakivi (35), Mukkakorva (38), Olli Laurinpoika eller Iisakka (40). (C) Byapatan. (Tiger & Grape 1885-1886a och b)

Isonärä i Nedre Vojakkala eller Vaarankoski som den också kallas har traditionellt haft fina fiskeplatser. Under gamla tider fiskade man med pator och tillhörande tinor. Håvningen har påbörjats i början av 1900-talet. På finska sidan är det Vaara-gården som håvat och bybor har köpt fisk från Vaaras. Nättingfiske har också varit ett traditionellt fiske vid forsen. I boken Sunkku - Lapin keisari (Sumu 1975) beskrivs hur Jarl Sundqvist som ung var hos Vaaras:

”Vaaras gård låg på en ö, på en hög backe vid en brusande fors. Torneälven bredde ut sig stolt och mäktig och kunde ses från husets fönster.”

”Vid fiskeresor var stakningen ett obligatoriskt sätt att färdas uppströms, och fiskepatornas rikliga fångster lockade pojkar till allt längre älvfärder. Det fanns gädda och abborrar så det räckte alla dagar, och ofta fanns det en och en annan harr eller en våröring bland fångsten. Någon gång även en lax!

Roope Lampinen: ”I Vaarankoski använde Pentti ganska ofta tinor. Tinorna fick oftast vara kvar fram till hösten. Lehto hade en egen strandpata.”

Veikko Kapraali hävdade vårsik och fiskade även nätting i Vaarankoski. Erkki Kapraali: ”Det var ett hårt jobb att förbereda karkkon, platser för tinor. Nättingen skulle ledas in i tinorna.”

Lars Lomakka: ”På 50-talet menade Orvar Lundbäck, att man inte längre skulle få några nättingar på grund av vägbelysningen som de satt upp.”

Lars Lomakka från svenska Nedre Vojakkala: ”I Närä finns det också en bit byns mark, sådana områden där var och en kan ha pator för lake eller nätting.”

Heikki Perttula berättar att gårdarnas pataplatser fanns i lilla forsen öster om Teppolansaari samt bakom ön. Det var åtminstone Perttula och Oukkala som hade pator där. Nuförtiden fiskar Heikki Perttula efter nätting tillsammans med Pekka Perttula som bor på svenska sidan. Fiskeplatsen ligger vid Revonsaari.

På kartan från 1886 syns flertalet pataplatser vid stränderna; strandremsan på svenska sidan har markerats som byns mark. Vid Koskenranta finns Iironpato som Heikki Koskenranta nämnt. (U) (Tiger & Grape 1885-1886a)

Lars Lomakka från Nedre Vojakkala. (Foto: Jarno Niskala)

I Nedre Vojakkala håvar man vid Kukkolaforsens stränder. Det är gårdarna och de som äger stränderna som håvar.

Heikki Koskenranta: "Pappa brukade alltid bygga en pata utanför vår egen strand, det fanns ett mindre forsöra där. Han gjorde det så gott som ensam. När han skulle kasta ryggen i vattnet, behövde han någon som skulle hjälpa till."

Man håvade ovanför patan och nedanför patan och även från båten. Båten var förankrad ovanför patan.

Heikki Koskenranta (f. 1930): "Inte hann ju pappa med något annat här hemma än att plaska där på älven. Det var lätt att de andra sysslorna blev ogjorda." (Foto: Jarno Niskala)

Heikki Koskenranta: "Platsen hette Irronkorva. De har fiskat där förut, och min farfars far har fiskat där med sin far."⁵

"Husbonden på Hirvas hade en vårpata vid Rauvalas strand. Trissipato kallades den och den var enryggig. Inga stegen. Ibland lades två brädor med tyngder där nere."

"När man gjorde en stenkista så var pappa där och håvade. Om han for någonstans så förankrade han båten och började håva men svenskarna körde iväg honom. Han brukade hämta sikarna därifrån på morgonkvisten efter att det inte längre gick att fiska från finska sidan på grund av lågt vattenstånd."

Juha Pelttari håvar vid sin egen strand (Foto: Jarno Niskala)

"Vårpatan var tväryggig. När man använde en lana skulle man alltid komma ihåg att trycka ovansidan mot botten."

Heikki Koskenranta berättar att strömställena flyttades så småningom neråt när isen rörde om bland stenarna. "Det fanns ett litet öra, ett strömställe här utanför oss, och under min tid har det flyttats två meter nedåt."

Iisakki Pelttari och husbonden från Hirvas hade en gemensam laxpata i Övre Vojakkala. Seppo Pelttari berättar att de fick mycket lax. Seppos mor hade berättat att hela golvet på 3x4 meter var fullt med laxar. Seppos far Hugo Pelttari

⁵ Irro patan i Övre Vojakkala tillhörde från och med 1600-talet till gårdarna Erkinjuntti, Pakkanen, Alakourila och Tuoma. Strandslätten har använts för att förvara patavirke. På 1800-talet ägde Koskenranta strandområdet och ville bli av med övriga fiskare. Att hävda sin rätt genom sitt markägande räckte inte till att få patan men att marken behövdes för jordbruk gick igenom i rätten. (Knihtilä 1981.)

Juho Petter J.P. Koskenranta lyfter upp en tina (Foto: Heikki Koskenrantas album)

transporterade lax till Haparanda och Torneå för försäljning. Det var vid 1913-1914. Laxen togs dit med båt. Hugo som var ung på den tiden hade tyckt att det var ett mycket tungt arbete, speciellt när man skulle återvända och staka och dra båten med rep uppför strömpartier.

Sten Nyström från Nedre Vojakkala berättar om håvningsplatserna: "Isonärä är först och sedan Poltto och Paljas."

"I Poltto har man slagit märken i stenen för att markera patas-tällena. Vid lägre vatten får man ingenting i Poltto." Den håvningsbrygga som byggdes i Poltto var ganska lång, 6-7 rygggar men ryggarna var inte så långa, berättar Sten Nyström.

Sten Nyström: "Man har håvat från Isonärä på våren. Siken som fångades var ganska mager, antagligen sik som övervintrat i älven." Det krävdes ingen turordning för att fiska efter sapakka.

Att håva sapakka dvs. leksik på hösten tålde inte riktigt dagsljus men det hände att man gjorde det ändå. Matti Pöykkö från Oravaisensaari vet att det fanns håvare vid älven ännu efter att älven frusit in. Det kunde finnas sik även i lite svagare strömmar. Fiskarna hade som märke för sikplatsen att man skulle se ljuset från Benjams kök när man var i en viss linje. Hanfiskar var lämpliga som matfiskar även sent på hösten. Dock anses den här siken vara en helt annan fisk än vårsiken. Fisket skedde i mörkret och i hemlighet. Erkki Kapraali minns en kuriositet: svenskarna kom till finska sidan för att håva och finnarna till svenska sidan.

Sten Nyström (Foto: Jarno Niskala)

Niilo Kapraali: "Det fanns flera båtar där, ibland bara cirka fem till tio meter längre bort. Man visste vem det var men ingen tilltalade någon, inte ens hälsade. Det var så pass ljust på grund av vägbelysningen på svensk sidan att man kände igen vilka det var."

"Den största siken var 5,2 kilo och 72 centimeter lång. Den var väldigt stor. Alla var höstsikar (sapakoita)."

"Håven frös till is, den tinades upp i en hink med saltvatten. Man hade med sig ett saltvattenkar i båten."

Håvning i skift

Sten Nyström berättar att håvningen i Övre Vojakkala var delad i håvningspass. I skiftsystemet delas dygn mellan gårdarna samt håvningstid per dygn som utgår från andelar. Det fanns 20 markägare med håvningsrättigheter i Övre Vojakkala. Nu är antalet delägare 21 eftersom ett markstycke har delats. Oftast varade ett skift tre timmar och någon med fler andelar kunde ha flera tre timmars pass i sträck. Enligt den gamla listan varade till exempel Maihannus håvningsstur ett helt dygn. Senare ändrades detta till att alla skulle ha både morgon- och kvällspass utifrån var och ens andelsprocent. Även det nya systemet hade tre timmars pass. Varje håvare fick behålla sin fångst, den delades alltså inte.

Islossning på Ojanlahti 2018 (Foto: Jarno Niskala)

Sten Nyström: "Vi hade vår tur (som bestod av flera tre timmars pass) vartannat dygn eller om det var vart tredje. De med mindre markäggande kunde få vänta upp till en vecka. Det var samma lista för alla platser, men i Närä började man håva två dagar före, en dag före i Poltti och sedan var det Paljas som var det bästa stället. Det var utgångspunkten."

Byn äger mark på stränder intill fiskeplatser. Det har någon gång funnits en kvarn i Isonärä och kvarnfåran finns kvar. Kvarnen har funnits på byns mark precis som fiskeplatserna. Till Paljas (bar) eller Paljas klippas håvningsplats ledde en 400 meter lång stenkista. Den hade tjocka stockar på sidorna och var fylld med stenar. När stenkistan revs försämrades fångsten eftersom fisken delades på ett större område. Axel Fräki arrenderade Paljas under en lång tid. När flottningen avslutades började byn håva även där. (Sten Nyström.)

Om man betalade in en håvare fick han i regel hälften av fångsten. Huvudsakligen hade dock gårdarna egna håvningsmän. Erland Taavo från Kukkola, Emppu Palo och Sune Kitti från Vojakkala håvade även för andra.

Sten Nyström: "Den stora vandringsiken som kunde väga upp till 5 kilo, är borta. Jag minns att jag hade en djup hink, året var -85, och det var bara fyra sikar som rymdes i den. De vägde alla 2,5 kilo ungefär."

Det var byaåldermannen som kallade ihop folk när man skulle bygga pator. Byns äldsta fungerade som förman för både byaföreningen och fisket.

Sten Nyström: "Vi kokade. Det var så långa pass att det var svårt att ha med sig någon mat. Det var i Gevalia-burken som vi kokade."

Fiskelagen

Delägarlaget i finska Nedre Vojakkala har en förvaltningsstyrelse som träffas ett par gånger per år och har ett öppet möte en gång per år. Delägarlaget har gett bland annat muddringstillstånd. Nuförtiden kan små muddringar utföras efter en anmälan. Delägarlaget har cirka fyra hundra delägare. På svenska sidan är delägarlaget inte lika splittrat utan inkomsterna från det gemensamma tillståndsområdet går till några tiotals hus. Fiskerättigheter har inte i någon större utsträckning ändrats även om tomter har delats. (Heikki Perttula.)

Fisket har delats in i enheter utifrån delägartalen. Det finns delägare längre bort. Kourilehto och Korkeamaa till exempel är delar av Vojakkala by. "Yliliakka och Kourilehto ingår i Vojakkala, Vojakkalas marker sträcker sig till Kaakamaälven", säger Heikki Perttula. Även dessa har fått bli delägare i fisket. I många andra byar tillhör rätten att fiska endast till de gamla hemmanen.

Delägarlaget har organiserat sig på 1960-70 -talet. Patafisket har organiserat sig tidigare. Yrjö Oravainen och Naasko vars mor var från Teppolansaari har båda varit ordföranden. Heikki Perttula blev ordförande efter Naasko.

Tidigare sålde Nedre Vojakkala fisketillstånd tillsammans med Övre Vojakkala. Detta ändrades efter att man anslöt sig till det gemensamma tillståndsområdet för spöfiske. Då var mötena också gemensamma. Senare har man inte krävt att bybor som äger vattenområden betalar för sitt tillstånd. Det räcker med att anmäla sig till delägarlaget. I Övre och Nedre Vojakkala äger gårdarna fortfarande vattenområdet. Det har varit en hel del som velat köpa men det har inte blivit någon affär, säger Heikki Perttula.

Fiskelaget i Övre Vojakkala har levt längre utan att vara organiserat. Kyösti Koskenniemi har varit ordförande i Övre Vojakkala.

Teemu Frantti Från Övre Vojakkala: "Man försökte föra ihop dem, precis som i Nedre Vojakkala, där det endast finns ett skifteslag. Det är ju skifteslaget som äger och fiskelaget är ett dotterbolag."

Lars Lomakka: "Nedre Vojakkala Byasamfällighet, det är det gemensamma fisket. Nedre Vojakkalas marker fortsätter ända fram till gränsen mot Kalix. TV-masten till Haparanda (nära Björkfors i Kalix kommun) ligger också på Palo-gårdens marker. Nedre Vojakkala har ju drygt 9000 hektar älgjaktmarker."

Byaåldermannen är ledare för både byaföreningen och fisket. Ossian Tornberg har fungerat länge som byaålderman.

Nättingtinor i Korvenkari i Övre Vojakkala (Foto: Kaija Kantojärvi)

Lars Lomakka: "Han var samtidigt kassör. Min far (Axel) var byaålderman under tiotals år, sedan var det en granne och en granne till efter honom."

Lars Lomakka: "Förr i tiden skickade man ett brev för att kalla till byamötet, det annonserades inte ut i tidning. Var och en fick med sin namnunderskrift bekräfta att man fått brevet och skicka det vidare till nästa hus."

I svenska Nedre Vojakkala bildades en särskild förening eller ett fiskevårdsområde på 1960-talet då man satte ut fiskar i insjöar. "Vi bildade ju ett fiskevårdsområde, vi hade stora sjöar, Iso Karsikkojärvi, Vähä Karsikkojärvi och Akusjärvi." (Lars Lomakka.)

Nedre Vojakkalas delägarlag på finska sidan har satt ut harr på den tiden då det ännu fanns tillgång till yngel. Harren har inte ökat så som man skulle ha önskat. Tillsammans med byar i svenska Vojakkala har man arrangerat laxroddtävlingar. I övrigt fiskas det på svenska sidan i Vojakkala nuförtiden mycket mindre än på den finska sidan.

Lars Lomakka: "Jag tror att det finns nästan ingen som ror med drag på den här sidan. När vi haft laxroddtävling har de flesta varit finnar. Om det har varit någon fiskare från den här sidan så har personen i fråga varit född i Finland."

Fiskmat

Teemu Frantti: "Nog går det att äta grå lax (lax på väg till havet) som laxlåda. Och även annars, lax är alltid lax."

Erkki Kapraali: "Att han skrämde upp mig en gång. Det var på våren. Ta nu lite sik, sa han. Jag sätter på smörgåsen, och tycker att det smakar bra och tar en bit till. Pappa brister ut i skratt. Han hade saltat gädda." Han hade haft gäddan i tre omgångar vatten för att få bort slemmet och sedan in i saltvatten på nytt.

Valter Hovslagare: "Och inte har jag då känt någon skillnad även om jag ätit dioxinlaxar under flera herrens år. Man känner inte alls smaken av dioxiner i dem."

Anja Kapraali: "Det är väl därför jag levt så länge för att vi har ätit fisk."

Elli Alatalo (f.1929) är dotter till en fiskare från byn Kaakamo. Hon utbildade sig till hushållslärare 1954 och flyttade 1959 till Vojakkala till maken Tuovi Alatalo och hans moster. I barndomens Kaakamo var fisk och framförallt lax en viktig del av vardagen. "Det var laxsoppa som man bjöd för gästerna och gravlax. Det kom inte på tal att man skulle ha köpt korv." Elli berättar att mostern som bodde i Oravaisensaari tillhörde Wassermans släkt och att patafisket under hennes tid varit mycket levande. På 1950-talet och efter det hade laxen inte lika viktig roll i Vojakkala som tidigare. Andra fiskar och nättingar fiskades dock i Vojakkala även senare. Och man hämtade lax från patan i Kiviranta.

Elli Alatalo har samlat recept på traditionell mat till boken "Traditionella maträtter i Torneå" 1988. Om laxsoppa berättar Elli så här:

"Inte var det några morötter som sattes i laxsoppa, endast lax, potatis och svartpeppar. Högst lite dill kunde någon sätta men inte heller det var nödvändigt. Andra låter bli att reda soppan medan några menar att det behövs lite vetemjölssredning. Mjolk och grädde som vätska."

"Nuförtiden lagar man ju laxmedaljong på flera olika sätt. Skorpmjölet tar bort laxsmaken helt och hållet. Rågmjöl behåller fisksmaken."

Elli Alatalo (Foto: Jarno Niskala)

Intervjuer och annan information

Anja Kapraali

Eeva-Liisa ja Aapo Lassila

Elli Alatalo

Erkki Kapraali

Heikki Koskenranta

Heikki Perttula

Jukka Ollila

Kirsti Pelttari

Lars Lomakka

Matti Pöykkö

Mirja Pelttari

Niilo Kapraali

Reino Pelttari

Riitta Isto

Roope Lampinen

Seppo Pelttari

Sirkka Pelimanni

Sten Nyström

Teemu Frantti

Valter Hovslagare

Källor

Anttila, Veikko 1965. Lohenpyynti Sumisaaren karsinapadossa. Turun Yliopisto.

Bildarkiv: Kantojärvi Kaija, Kapraali Niilo, Koskenranta Heikki, Lassila Eeva-Liisa, Pelimanni Sirkka, Pelttari Kirsti

Granlund, John 1975. Laxfiske i Tornedalen. Teoksessa Hvarfner, Harald. Jakt Och Fiske: Nordiskt Symposium Om Livet I En Traditionell Jägar- Och Fiskarmiljö Från Förhistorisk Tid Fram Till Våra Dagar. Luleå: Norrbottens museum, 155 - 198.

Katsaus Tornionjoen lohenkalastuksen kehitykseen. Lyhennelmä Jalmari Puoskarin juhlaesitelmästä. SVOJAK-Viesti, Vojakkalan kyläyhdistyksen ja koulun tiedotuslehti. 6 / 1998.

Hackzell, Esaias 1741. Patokartat. Charta öfver de Laxpator och Byggnader som Torneå elf förr tiden finnas. Maatalousministeriön kalastuskartat. Riksarkivet, Helsingfors.

Hederyd, Olof 1992. Haparanda efter 1809. Tornedalens historia III. Malungs boktryckeri.

Helmeri Puoskaris arkiv.

Junes, Jukka 1918. Lohipadot. Nykyaika 23.11.1918 no 45.

Knihtilä, Leena 1981. Tornionjokialueen lohenkalastus 1800-luvulla. Jyväskylän yliopisto.

Lewenhaupt, Sten 1892. Historik rörande det regala laxfisket i Torneå Elf. Stockholm.

Liisa Salminen-Anttilan piirros, Tornion kaupunki.

Merckell, A.F. (1790) Karta NederWojakkala by. Lantmäteriet.

Oulun Wiikko-Sanomia 10.7.1868, no 28.

Perä-Pohja. Tornionjoen lohenkalastussopimus. 13.09.1927, no 209.

Rantatupa, Heikki 1988. Alatornion historia. Tornion kaupunki.

Sumu, Ritva-Liisa 1975. Sunkku – Lapin keisari. Helsingfors: Weilin+Göös.

Tiger, Oskar 1898a. Karta öfver Sumisaari och Buumi regala Laxpatornas i Torneå Elf framtida läge och utsträckning. Riksarkivet, Helsingfors.

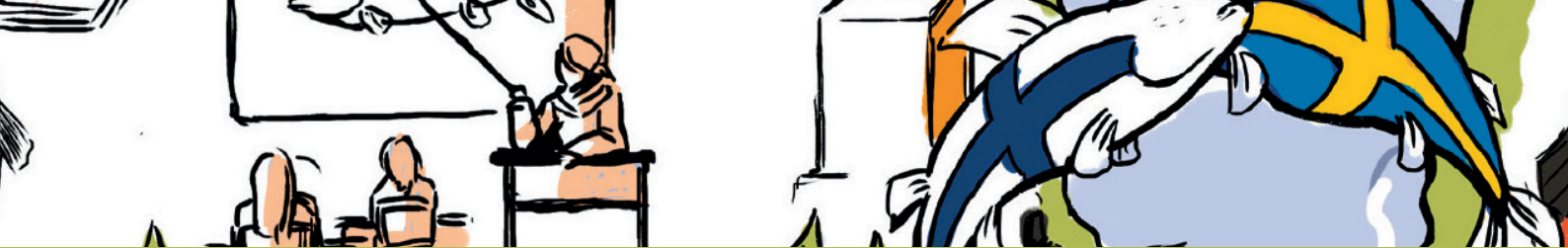
Tiger, Oskar 1898b. Karta öfver Törmä regala Laxpatans i Torneå Elf framtida läge och utsträckning. Riksarkivet, Helsingfors.

Tiger O. & Grape U.L 1885-1886a. Karttakirja Tornionjoen kalastamoista & merkintöjä uittoa varten. Tornedalens museum.

Tiger O. & Grape U.L 1885-1886b. Patoluetteloselvitys uittoa varten. Protokoll & Beskrifning öfver Torne Älfs karta. Tillhör 1906 års flottningsförslag. Olof Hederyds arkiv (Haparanda stadsbibliotek).

Tornio –lehti. 15.05.1901, no 37.

Vuonto, Pertti 1990. Vojakkala: Pirkkamiesten kylä : historiaa ja perimätietoa edesmenneiden sukupolvien muistoksi. Vojakkala: Vojakkalan kylätoimikunta.

www.kesasiika.com

Interreg
Nord
European Regional Development Fund

REGION
NORRBOTTEN

REGIONAL COUNCIL
OF LAPLAND

LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

TORNIOHAPARANDA

Luke
NATURAL RESOURCES
INSTITUTE FINLAND

Umeå
medalens
FOLKHÖGSKOLA

Länsstyrelsen
Norrbotten